

DAVID ABRAMSON

SÜNNIAASTA 1923

Raamatust „Eesti rahva elulood“, I osa.
Tallinn, Tänapäev, 2003

Olen sündinud 10. juulil 1923 Tallinnas.

Enne Teist maailmasõda oli Eestis umbes 5 tuhat juuti. Arvan, et ennesõjaaegsetest juudi perekondadest on praegu Eestis alles vaid umbes 500 inimest. Minu isa Max Abramson sündis Tallinnas 1880. aastal. Minu isapoolne vanaisa oli samuti sündinud Tallinnas, tema sünniaasta oli umbes 1840. Vanaisast mäletan ainult suurt valget habet, vanaemast ei mäleta ma midagi. Teada on, et Abramsonide suguvõsa saabus Eestisse kunagi Leedust. Emapoolsed sugulased olid pärit Lätist. Nad olid kolinud revolutsiooni ajal Pärnusse ja elasid seal kuni kolmekümnendate aastate lõpuni. Ema sündis 1899. aastal.

Minu vanemad abiellusid Tallinnas kahekümnendate aastate algul. Isa oli Eesti Vabariigi viimasteks aastateks väga rikas mees. Tal oli maju ja ärisid. Kogu oma rikkuse oli ta saanud visa tööga. Ta töötas kümme kuni kaksteist tundi päevas. Seisis ise leti taga, käis ise ärireisidel, ise pidas arveraamatuid. Lõpuks oli tal Tallinnas ka värvimistöökoda.

Me elasime väga suures korteris Valli tänav 4. Selles majas oli aastaid riiklik kindlustus.

Meie perekond oli juudi usku. Isa ja ema pidasid usukommetest kaunis visalt kinni. See oli leebe olmetasandi usklikkus. Valmistati juudi toitusid, näiteks täidetud haugi — haugi naha sisse pannakse hakklihamasinast läbi aetud kala ja küpsetatakse ahjus. Väga maitsev roog. Ka minu eestlannast abikaasa oskab seda valmistada. Sealihaga kodus ei söödud. Kui isa oli preilidega kõrtsis, siis söi ta kõike. Reede õhtuti pandi meil kodus küünlad põlema. Isal oli kaabu peas ja ta luges midagi minule arusaamatus heebrea keeles. Suurtel usupühadel käidi sünagoogis, kuhu ka mind kaasa võeti. Seisin seal üsna vastumeelselt, sest oli palju lõbusamaid asju, mida oleks võinud sel ajal teha.

Oma haridusteed alustasin väga varakult. Viieaastaselt viidi mind saksa algkooli ja pandi kohe teise klassi. Õpetaja leidis, et esimeses klassis poleks mul midagi teha olnud. Mõne aasta pärast astusin saksa reaalkooli, mis asus Luise tänavas. Seal ei saanud ma kuigi kaua käia. Sel ajal oli Eesti riigis seadus, mille järgi vähemusrühused võisid käia kas eesti koolis või oma rahvuskoolis. Minu vanemad ei pidanud Tallinna juudi

gümnaasiumi küllalt tugevaks kooliks. Pealegi ei meeldinud neile, et juudi kooli direktor oli kommunistlike vaadetega. Mind pandi hoopis Westholmi erahumanitaar-gümnaasiumi. Tol ajal oli see kahtlemata parim kool Tallinnas. Tartus pidas oma kooli parimaks muidugi Treffner ja tütarlastekoolidest pretendeeris esikohale Lenderi gümnaasium. Haridus, mida me Westholmi koolis saime, jätab kaugele maha selle hariduse, mida humanitaarvallas annavad tehnilised kõrgkoolid praegu. Esiteks, me saime selgeks eesti keele grammatika ja ei kirjuta kunagi sõna "tegemata" kahe "t"-ga, nagu tänapäeval mõni tehnikaülikooli lõpetaja seda teeb. Teiseks, meil oli mitu võõrkeelt: inglise keel, saksa keel (minul oli muide saksa keel kodune keel), prantsuse keel ja lõpuklassis veel kas vene või ladina keel. Meie valisime ladina keele. Nii et keeli me oskasime. Hea näide on meie koolivenna ja minu venna klassivenna Lennart Meri keelteoskus. Ta käis kooliajal ka meie juures kodus pingpongi mängimas. Mõne aasta eest kohtusime presidendiga Kawe Plaza hoone avamisel. Üleval oli suur bankett. Meri nägi mind, astus kiirel sammul juurde, surus kätt, et tere David, kas sa mind ikka mäletad. Muidugi mäletan, aga küsisin, et kuidas tema mind ära tundis. Tema vastas, et president peab mäletama.

Mina lõpetasin 12. klassi mõni nädal enne sõja algust. Samal aastal said lõputunnistused ka 11. klassi lõpetajad, sest Nõukogude võim otsustas — aitab küll, ja võttis ühe klassi maha. See oli esimene samm *desjatiletka* suunas.

Nõukogude ajal oli Westholmi nimi põlu all. Tema kooli nimetati rikaste kooliks. Tegelikult oli westus rikaste võsusid küll, veelgi rohkem oli aga tuntud tegelaste lapsi, aga oli ka palju päris vaestest perekondadest õpilasi. Westholmi põhimõte oli, et rahapuuduse pärast ei pea kellegi haridustee pooleli jääma. Vana Westholm ise ja samuti järgmine direktor Etverk kutsus kokku lastevanemaid ja korraldas abivajajatele toetuse kogumist. Westholmi gümnaasiumis oli tugev solidaarsustunne ja ka endised õpilased on üksteist alati aidanud. Üks näide. Sõja esimestel kuudel tekkisid hävituspataljonid. Meil oli klassis kaks kommunisti: Noormaa ja Nigul. Nemad astusid hävituspataljoni. Kui aga need poisid teada said, et mitut nende kooli lõpetanut ootab Vene sõjaväkke mobiliseerimine, otsisid nad oma klassikaaslased, kes parajasti mingis restoranis pidu pidasid, üles ja hoiatasid — kaduge ära. Nii et Westholmi vaim oli tugevam kui poliitika. Ka pärast Eestist põgenemist hoidsid välismaale sattunud endised westu-poisid kokku ja abistasid üksteist. Mu vanad koolivennad Kanadast ja Ühendriikidest on sellest jutustanud.

Septembris 1940 arreteeriti minu isa. Mingit otsest või kaudset süüd tal polnud. Ta oli rikas ja oli vaja ta kinni panna. Mina olin kodus, kui isale järele tuldi. Mehed kiskusid tääkidega tapeete maha ja otsisid seinte seest varandust. See oli minu esimene tutvus ja "suure sõpruse" algus Nõukogude võimuga.

Isa istus vangilaagrites kusagil Kasahstanis. Eestisse tagasi tuli ta aastal 1946 väljalöödud silmaga inimvarena. Isa suri 1964. Tegelikult on meie perekond kannatanud palju rohkem venelaste kui sakslaste läbi. Sakslased tapsid ühe meie suguvõsa perekonna, kes oli sõja ajal Pärnusse jäänud, ja ühe minu arstist onu. Venelaste vangilaagrites aga piinati surnuks kaheksa emapoolset sugulast.

Meil oli just enne sõda saanud valmis uus elumaja Kivimäel. See asus Vabaduse puisteel umbes seal, kus praegu on Jannseni bussipeatuse juures natuke tänavast eemal seisev kauplus. Meie maja oli kaupluse kõrval. See oli ilus ja moodne hoone. Isa tahtis raha targalt ära paigutada. Mööbel oli juba sisse viidud, aga elada ei jõudnud me seal päevagi. Mingi Vene hävituspataljoni mehed hõivasid selle hoone, pidasid seal paar päeva pidu ja siis põletasid buržuide vara maani maha.

6. juulil 1941 evakueerusime: ema, mina ja minu noorem vend Gabriel. Meid pandi Lasnamäel linnalähedase rongi istepinkidega vagunisse. Olime teel kolm nädalat. Esimest korda tulime rongist maha Tšeljabinski linnas. Kohe jaama ees varastati ära Gabrieli uus jalgratas, mille olime Tallinnast kaasa vedanud. Me ei osanud sel pilku peal hoida. Me lihtsalt ei teadnud, et seda võidakse varastada.

Tšeljabinskist viidi meid edasi Kurgani oblastisse. Sattusime mingisse mahajäetud külla. Mulje oli masendav — vaesus, lollus, arenematus. Õnneks ei olnud me seal külas kuigi kaua. Ema sai kutse oma vennalt, kes asus mõnesaja kilomeetri kaugusel Tjumeni linnas. Ema vend Sima Goldberg oli sinna evakueeritud Moskvast koos tehasega, mis valmistas Nõukogude lennukitele puupropellereid. Onu võttis sugulased oma tiiva alla, sest tal oli sõjatehase spetsialistina mitmeid soodustusi.

Minu soov oli pääseda õppima. Probleem oli keeles — ma ei osanud üldse vene keelt. Toon võrdluseks selle, mida räägivad kohalikud venelased praegu oma keeleprobleemidest: kes ei soovi eesti keelt õppida, kes ei pea vajalikuks seda osata, kes arvab, et see on liiga raske jne. Kui mina kõrgkooli astusin, tuli mul keel lihtsalt nii ruttu kui võimalik omandada ja ma sain sellega paari-kolme kuuga hakkama. Vene keele grammatikat ma pole küll kunagi õppinud, aga ma ei usu, et ma kirjavigu teen.

Tjumenis mingit õppimise võimalust ei olnud. Sõitsin Novosibirskisse. Seal oli kõrgkool, mis vabastas sõjaväekohustusest — raudteetranspordi inseneride instituut. Muidugi ei saanud ma nõuda, et eesti keel tehtaks Novosibirskis teiseks riigikeeleks. Tegin sisseastumiseksamid ära. Lihtsalt pidin vene keelt rääkima.

Linnas oli ainult kolm Eestist pärit inimest: mina, Hilda Vares ja tema ema. Hilda isa oli dr. Johannes Vares-Barbaruse vend, ema oli juuditari Maria Davidovna. Me käisime tihedalt läbi. Hiljem elas Hilda Vares mõnda aega Eestis ja siis Leningradis. Ta oli abielus vene ohvitseriga.

Millest ma ülikoolis õppides elasin? Tegelikult oli sõjaaegne kõrgkool nagu töölaager. Meid saadeti kolhoosidesse kartuleid võtma ja vilja koristama, muid töid tegema, aga raha selle töö eest ei saanud. Midagi ikka õpetati kah. Minul olid autojuhi load. Olin saanud need just enne sõda kätte. Olin sõitnud ka, isal oli auto. Pererahvas, kelle juures ma Novosibirskis elasin, oli väga kena. Nad andsid meile kahe üliõpilase peale toa. Kui saadi teada, et olen autojuht, aidati mul kohe tööd otsida. Üldse pean ütleva, et kui vene inimestega personaalselt suhelda, on nad väga toredad ja sõbralikud. Aga kui neid on palju, siis muutuvad nad võimatuks.

Inimene, kellel olid tol ajal Novosibirskis juhiloa, oli umbes midagi niisama erakordset nagu tänapäeval kosmoselenduri paberitega mees. Sain õhtuti tööd kohalikus viinavabrikus. Pidin viina laiali vedama. Viinaga oli niisugune asi, et sellel oli kaks hinda: riiklik ja vabaturu hind. Suhe oli umbes 1:500. Palka mulle ei makstud, aga iga tööpäeva lõpus sain ametlikus korras osta riikliku hinnaga ühe pudeli viina. Kahe pudeli viina eest sai kilo võid, kroomnahast säärivad, ülikonna jne. Hindade suhted olid pahupidi pööratud.

Töötasin autoga "GAZ AI-AI", mille mootor käis puugaasiga. Auto kastis oli ahi, mida köeti puuklotsidega. Nädala peale sain ka pudeli bensiini mootori sisse-soojendamiseks. Nii ma siis sõitsingi tokat-tokat ja elasin hästi. Oli ju aeg, kui paljud inimesed kannatasid lausnälja käes. Tänapäeval ei tähenda juhiloa suurt midagi, aga tol ajal nad päästsid mu.

Sügisel aeti meid Novosibirskist jõelaevadega mööda Obi jõge kaugetesse kolhoosidesse tööle. Elasime maamajas. Seest oli maja piinlikult puhas. Värvimata laudpõrand küüriti üle päeva liivaga valgeks. Aga oli juba väga külm. Kütteks võeti aiateibaid ja põletati ahjus. Ometi oli küla paksu metsa sees. Suvel polnud puid tehtud. Nähtavasti tehti suvel uued plangud ja talvel põletati need jälle ahjus ära. Nii see elu seal käis.

Novosibirskis oli ebameeldivaks kogemuseks seal vohanud antisemitism. Midagi niisugust pole ma kohanud ei enne, ei pärast. Westholmi koolist olin saanud arusaamise, et kõik rahvused on võrdväärsed. Juute oli Westholmi koolis vaid üksikuid, aga meil polnud mingeid probleeme. Mäletan, et keegi koolipoistest kasutas venelaste kohta sõna "tibla". Sellest tegi direktor Etverk suure numbri — rahvuslik vaen või halvustav suhtumine oli välistatud. Novosibirskis peeti antisemitismi peaaegu et heaks tooniks.

1944. aasta suvel kutsuti mind instituudist sõjaväkke. Olin kooli juba peaaegu et lõpetanud. Sõja ajal lühendati õppetöö nelja aasta peale. Mul oli veel ainult diplom kätte saamata. Sattusin Omskisse tagavarapolku väljaõppele. See oli näljane aeg. Niipea, kui saime rindele, läks elu rammusamaks. Mina olin reamees Vene väeosas ja minu sõjatee läks Valgevenest Leetu ja sealt edasi Ida-Preisimaale. Olin korpuse staabi kaitsemeeskonnas ja päris lahingutesse ma tänu oma turvamehe kohustustele ei sattunud. Sõjaväes ei olnud mul oma juudi rahvuse tõttu mingeid probleeme. Sõjaväes ei saagi olla rahvustevahelist vihavaenu. Sõjakeerises ei saa keegi mitte kunagi kindlaks teha, kustkohast see kuul tuli. Sama räägivad ka Saksa sõjaväes olnud mehed. Rindel ei saa olla omavahelist vaenu.

Praegu polemiseeritakse palju selle üle, kes oli sõjas õiged, kes valel poolel. Justnagu oleksid need mehed, kes Eesti Leegionis võitlesid, olnud õiged poolel ja kõik lausa

kangelased, aga need, kes Eesti Korpuses sõdisid, tegutsenud justkui valel poolel. See on suur jama. Ükski eesti mees, kes sõdis sakslaste vastu, ei kujutanud ette, et tema võitleb Nõukogude võimu eest Eestis. Kõik tahtsid ikkagi vaba Eestit. Ühed tahtsid vabastada Eestit sakslastest, teised venelastest. Ega sakslaste hävitustöö väike olnud. Ka mina ei kujutanud ette, et venelane jääb Eestisse ja okupeerib meid veel viiskümmend aastat. Süüdistada Eesti Korpust, et see aitas kaasa Eesti okupeerimisele, on suurim ebaõiglus. Ma ei räägi komissaridest ja kommunistidest, ma räägin enamusest.

Rahu saabus mulle Königsbergis. Aga sõda meie väeosa jaoks sellega ei lõppenud. Meid visati ešeloniga läbi terve Venemaa Kaug-Itta Hiina piiri äärde jaapanlaste vastu. See sõjakäik oli küll nagu paraadmarss. Lahingutes karastatud Nõukogude väeosad, mis sinna saabusid, lihtsalt ei jõudnud nii kiiresti territooriumi haarata, kui kiiresti Jaapani üksused alla andsid. Me liikusime nii kiiresti edasi, kui kiiresti jõuti vedada väeosadele vett, bensiini ja lahingumoonat.

Mul õnnestus käia ka Port Arturis. Mind oli ju igal pool vaja, sest oskasin tõlkida. Siis tuli määrus, et kõrgharidusega mehed saavad kiirendatud korras demobiliseeruda. Sõitsin selle pika-pika tee Euroopa suunas tagasi.

Eestis leidsin eest ema ja venna, isa oli ikka veel vangis. Minu varandus oli sinel, *gimnastjorka* ja püksid. Tol ajal oli Tallinna linnapea Hendrikson. Käisin tema juures ja sain orderi, millega sai osta püksid, särki ja palitu. Nii algas rahuaja elu.

Enne sõda olin kaunis lapsikult kurameerinud ühe juudi tüdrukuga. Pärast sõda kohtusime uuesti, natuke käisime, aga siis pidin mina ära sõitma. Tüdruk abiellus vahepeal kellegi juudisoost ärimehega Riiast, kes pandi pikemaks ajaks vangi. Meie armastus oli lõppenud minu välismaale lahkumisega. Juhtus niimoodi, et mind saadeti Saksamaale. Potsdamis tegutses nelja riigi — Ameerika Ühendriikide, Nõukogude Liidu, Inglismaa ja Prantsusmaa — komisjon, mis jagas trofeedeks mööda maailma sadamaid laiali olevaid Saksamaale kuulunud laevu. Mind lülitati sinna komisjoni. Kuulusin Nõukogude grupi koosseisu. Meile oli eraldatud suur uhke villa Lübecki eeslinnas, kus siis tegutsesid eksperdid, kelle ülesandeks oli venelastele määratud ujuvdokid, puksiirid, reisi- ja kaubalaevad üles leida, kätte saada ja korraldada nende toimetamine Vene sadamatesse. Ma ei oskagi täpselt öelda, kes ma seal õieti olin — tõlkisin, käisin asutustes asju ajamas, muretsesin toiduvardust, mida me saime inglaste käest, kamandasin teenindavat personali jne.

Olin Saksamaal üle aasta. See oli väga huvitav aeg. Käisime ka üleantud laevu vastu võtmas — Londonis, Amsterdamis, Belgias, Soomes, kuus-seitse korda Rootsis. Samal ajal kui siin elati poolnäljas, olime meie seal nagu Issanda peolauas. Välisdelegatsioonidele, kes meile laevu üle andmas käisid, toodi musta kalamarja ja muid kõige peenemaid sakuskasid, kallitest jookidest rääkimata.

Kui Tallinnasse tagasi tulin, töötasin toiduainete tööstuse tööliste ametiühingu vabariikliku komitee sekretärina. See töö ei kestnud kuigi kaua. Algas aeg, mil minu töökohad lõppesid ridamisi sellega, et avastati — olen suurärimehe poeg.

Kui ametiühingu karjäär lõppes, oli järgmine töökoht kalatööstuse ministeeriumis. Meie minister oli väga tark vanamees Karl Raud. Olin seal töö ja töötasu osakonna juhataja. Kõige tähtsam tolle töökohaga seotud sündmus oli see, et võtsin sealt naise. Elasin temaga koos kaks aastat ja siis lahutasin. Ministeeriumist lasti mind lahti, nagu siis oli kombeks öelda, jälle isa rikkuse pärast. Alguses võeti hurraaga tööle — olin sõjaväes olnud, õppinud Novosibirskis, sakslaste okupatsiooni all polnud viibinud. Kõik sobis. Mina ei varjanud oma minevikust midagi, aga seda, et isa oli olnud suurärimees, avastati ikka kuidagi äkki. Kolmas töökoht oli keemiatööstuse ministeeriumis. Sain töötada pool aastat. Minister Neiman leidis varsti, et ärimeeste pojad Nõukogude asutusse siiski ei sobi. Läksin tööle Tartusse kalatööstuse trusti. Seal sain

töötada mõned aastad. Jälle tuli välja, et ma ei sobi. Üks kalatööstuse ministri asetäitjatest, Varnavski, läks tööle partei keskkomiteesse. Keskkomiteest saatis ta Tartusse kirja, et suurärimehe poeg Abramson on juhtivaks tööks kõlbmatu, ta tuleb viivitamata kohalt maha võtta ja kalatööstuse süsteemist vallandada. Ega siis tööseadust või tööõigust ei eksisteerinud. Hakka astuma ja kõik. Aga aeg oli edasi läinud ja need ankeediasjad hakkasid juba moest ära minema. Sain mõned aastad rahulikult töötada Maardu keemiakombinaadis töötasu osakonnajuhatajana.

Alates 1960. aasta 8. märtsist — see on täpselt meeles, et naistepäevast — läksin tööle Tallinna Metallitoodete Tehasesse, millest mõni aeg hiljem sai tootmiskoondis "Vasar". Olin seal erinevates ametites juhtivtöötaja. "Vasar" töötas hästi. Kuid selle ettevõtte töötulemused oleksid võinud olla palju viljakamad, kui seda ei oleks juhtinud aruvaene kohaliku tööstuse ministeerium, mis muutus otse ahistavaks minister Jürgensi valitsemise aegu. Seal olin kuni 1989. aastani — ligikaudu kolmkümmend aastat.

Siis tuli Eesti Vabariik, erastamine. Grupp meie tehase inimesi otsustas erastada endise Tartu Alumiiniumi Vabriku (tollal "Vasara" V tsehhi). Tegutsesime edukalt viis aastat. Siis tagastati vabriku hoone omanikule ja meil tuli tootmine lõpetada. Olen sügavalt veendunud, et tehaste tagastamisega tehti suuri vigu. Hästi töötavate tööstusettevõtete hooneid ei oleks tohtinud endistele omanikele või pärijatele tagastada. Mis oli inimestelt röövitud, tulnuks hüvitada, aga kompensatsioonina. Minu silmade all kaotas korralik vabrik võimaluse toota, 30 inimest kaotas töökohad, peatus planeeritud areng. Oleks olnud õigem, kui omanikule oleks kompensatsiooni välja maksnud ettevõtte, mis endise omaniku hoones edukalt tegutses. Nii oleks tööstuse areng jätkunud.

Ka meie perekond sai tagasi osa isa varandust. Meile tagastati maja Viru tn. 24, kus nüüd on sees McDonalds. Tagastamise juures kahtlusi ei olnud. Meie vennaga olime ju oma isa otsesed pärijad, mitte sugulase lehma sugulased. Aga linnavõimud olid väga käbedad meid kõrvale tõrjuma, et ise raha teenima hakata. Rahaahne võib ju olla, aga mitte inetult, teiste arvel.

Vahepeal olin aga leidnud oma praeguse abikaasa. Saime kokku tootmiskoondises "Vasar". Helju oli just lõpetanud Tartu ülikoolis majandusteaduskonna. Vaevas korteriprobleem, polnud kusagil elada. Hakkasin isegi Iisraeli ümberasumise mõtet hauduma. Olen üles kasvanud eestikeelsena ja eestimeelsena. Kool, sõbrad, perekond — kõik on seotud Eestiga. Aga olin väga vihane, et mulle ei antud korterit. Kirjutasin pika kirja ministrite nõukogu esimehele Arnold Veimerile. Kirja teema oli, et miks antakse eluruume sissesõitnud valgevenelastele ja kellele iganes, ainult mitte mulle ja teistele põlistele Eestimaa elanikele, kellest paljud peavad aastakümneid vaevlema mingites barakkides. Kiri oli kuus lehekülge pikk, skandaal oli väga suur. Keskkomitee ja julgeolek olid informeeritud, aga mingeid ilmseid organisatsioonilisi järeldusi sellele siiski ei järgnenud.

Juutidel oli tol ajal suhteliselt lihtne ära sõita. Iisrael mind eriti ei huvitanud, ma oleksin läinud kohe Ameerikasse. Keelebarjääri mul poleks olnud. Meil oli palju tuttavaid välismaal. Andsime koos perega paberid sisse. Aga juhtus see, mida võis karta — mulle ei antud väljasõiduluba. Ametlik vastus oli niisugune, et kuna just oli alanud Iisraeli-Egiptuse sõda, ei saa Nõukogude inimeste elu ohtu seada. Väga humanne seisukoht.

Õnneks sain ma lõpuks siiski korteri. Samas Mustamäe paneelmajas elame siiani, peaaegu kolmkümmend aastat.

See ongi terve mu lugu. Esimesest abielust on mul poeg. Tema nimi on ema järgi Sven Andresoo. Ta on kergejõustikutreener. Mul on kaks pojapoega ja üks pojatütar. Minu perekonnas on üles kasvanud minu abikaasa poeg esimesest abielust, kes on Rakveres arst. Mina leian, et ise olen ma ka veel päris noor. Inimene on ju nii noor või nii vana, kui ta ennast tunneb.